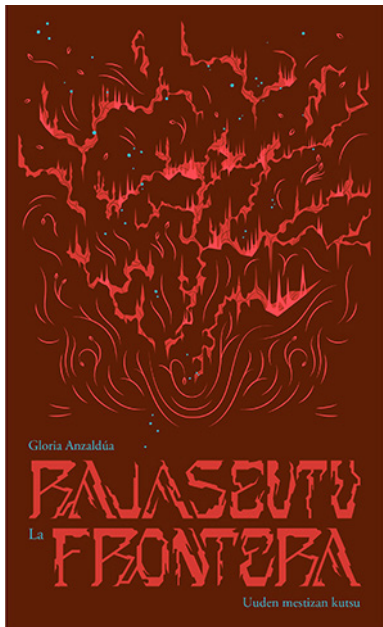

La Mestizan tietoisuus

Kaisa Ilmonen

Gloria Anzaldúa. (1987) 2021. *Rajaseutu / La Frontera. Uuden mestizan kutsu*. Helsinki: Tutkijaliitto. 301 s. Suom. Heta Rundgren & Oscar Ortiz-Nieminen.

Käsillä on mahdoton tehtävä eli esitellä suomennos Gloria Anzaldúan klassikosta, alun perin vuonna 1987 julkaistusta *Borderlands / La Frontera* -teoksesta. Kyseessä on yksi virstanpylväistä työssä, joka kantaa nimeä *feminism of color*. Samalla Anzaldúa

on yksi queertutkimuksen pioneereista ja Chicana-feminismin kehittäjä. On selvää, etten voi arvioida tällaista teosta, mutta voin antaa sille tilaa ja raivata teokselle merkkejä bittiavaruudessa. Yritän kuitenkin esitellä teosta laajasti, kuunnella sitä ja siteerata mahdollisimman paljon, jotta Anzaldúan oma ääni pääsisi kuuluviin. Tarkastelen teoksen argumentaatiota luku kerrallaan, jotta myös *Rajaseutu / La Fronteraa* tuntemattomalle lukijalle avautuisi horisontti siihen, mistä teoksen päämääräksi asettuvassa

”uudessa *mestiza*-tietoisuudessa” on kysymys. Gloria Evangelina Anzaldúa (1942–2004) on syntynyt etelä-Teksasissa, Rio Grande -joen laaksossa, josta tulee myös hänen akateemisen argumentaationsa keskeismetafora, rajaseutu. *Borderlands / La Frontera*n julkaisun aikoihin Gloria Anzaldúa oli tunnettu radikaalin lesbo- ja vähemmistöfeminismin äänenä, erityisesti espanjankielisten naisten feminismin, Chicana-feminismin¹ rakentajana Yhdysvalloissa. Anzaldúa oli jo vuonna 1981 julkaissut yhdessä Cherrie Moragan kanssa toimittamansa kokoelman *This Bridge Called My Back. Writings by Radical Women of Color*.

Tutkijaliiton kustantama käännöstyö suomeksi nimellä *Rajaseutu / La Frontera* on kulttuuriteko. Se on julkaistu Tutkijaliiton Paradeigma-sarjassa, johon on muun muassa koottu käännöksiä Freudista Heideggeriin, Nancysta Schilleriin ja Deleuzesta Bataille’hin. Anzaldúan *Rajaseutu / La Frontera* on, kuten teoksen 25-vuotisjuhlalaitoksen toimittajat Norma Élia Cantú ja Aída Hurtado (2021, 11) ilmaisevat, ”vaarallinen, koska se kykenee muuttamaan ajatusmaailmoja, häiritsemään näennäistä yhteiskuntarauhaa”. Nyt käsillä olevassa suomennoksessa onkin hienoa se, että teoksen alkuun on käännetty eri laitosten alku- ja esipuheita kontekstoimaan teosta. Juhlalaitoksen esipuheen käänнос sopii suomennoksen alkuun hienosti:

¹ Suuntaukselle korrekti ja sukupuolineutraali ilmaus on nykyään Chicana- tai Chican@-feminismi. Näitä muotoja ei kuitenkaan esiinny vielä Anzaldúan teoksessa.

Cantú ja Hurtado taustoittavat Anzaldúan teosta monipuolisesti ja kuvaavat sen intellektuellia radikaaliutta, jopa sensurointia.²

Vuonna 1987 *Borderland / La Frontera* julkaisi feministinen pienkustantamo Aunt Lute Books, jonka tärkeisiin julkaisuihin kuuluu lukuisia ei-valkoisen feminismin klassikoita ja merkkiteoksia Audre Lordesta Alice Walkeriin. Aikansa reaganilaisessa ja HIV-paranoidissa Pohjois-Amerikassa teoksen julkaiseminen on ollut rohkeaa, sillä se korostaa moninaisuutta ja queeria seksuaalisuutta vaatien niiden mukaan tuomista kaikkiin akateemisiin keskusteluihin. *Rajaseutu / La Frontera* on kahteen osaan, teoria- ja runousjaksoon, jaettu teos, joka on myös kirjoitettu kahdella eri kielellä, englanniksi ja espanjaksi. Näin etusijalla on kaksikielinen lukija, mahdollinen rajaseudun asukas, joka tekijän tavoin liikkuu kielellisten rajojen yli. Vain yhtä kieltä osaava henkilö menettää osan virkkeistä ja runoista. Anzaldúa antaa vähemmistölukijalle, rajaseudun lukijalle, eettisen etuoikeuden toimia isomman kokonaisuuden ymmärtäjänä. Käännöksessä suomalaiselle lukijalle annetaan mahdollisuus ymmärtää myös espanjankieliset osat, sillä ne on käännetty erikseen teoksen loppuun liitteeksi. Leipätekstissä suomeksi on käännetty vain englanninkieliset osat. Ratkaisu on toimiva, sillä näin teksti noudattaa alkuteoksen logiikkaa kielenvaihteluineen, mutta espanjankielinen osuus on aktiiviselle lukijalle tarjolla, kuin kutsuna dialogiin.

Rajoilla

Gloria Anzaldúan rajaseutu on Yhdysvaltain ja Meksikon välinen raja, ja siitä kasvaa teoksessa metafora kaikenlaiselle rajanylittämiselle. Rajan ylittäminen on hänen ajattelussaan yhtäältä luova, toisaalta pelottava tila,

2 Cantú ja Hurtado kertovat, että teos kiellettiin Tucsonin Arizonan kouluissa tammikuussa 2012.

jossa vastakkaiset elementit risteävät yllättävin tavoin. Ja kuten Cantú ja Hurtado (2021, 15) huomauttavat, Anzaldúan sitoumuksesta välitilaa todistaa myös *Rajaseudun* rakenne jaossaan teoria- ja runousosaan tai kahden kielen välisessä ilmaisussaan. Tekstin tyylin tasolla korostuu myös Anzaldúan moninaisuus. Tematiikan tasolla hän kirjoittaa psyken syvyyksistä, mystiikasta, atsteekkien perinteestä, jumaluuksista, kivusta, siivistä, suomuista, käärmeistä, ristiriidoista, rajatiloista, häpeästä ja hurmuksesta valuvaa tekstiä. *Rajaseutu / La Frontera* -kirjan ensimmäinen luku ”Kotimaa, Aztlán / *El otro México*” esittelee, miten rajaseudulla sijaitseva kotimaa syntyi. Runouden, historiankirjoituksen ja teorian välimaastossa liikkuva luku esittää historiallisen kontekstin Yhdysvaltain ja Meksikon välisen rajaseudun nykyiselle kitkalle ja kuvaa, miten seudun omaleimainen kulttuuri on muotoutunut. Luvussa rinnastuvat kolonialismin historia ja Anzaldúan henkilöhistoria kuvaten lukijalle alueen rasismien pitkiä juuria. Luvussa korostuu meksikolaisten, ja erityisesti paperittomien, naisten vaikea rooli tällä moninaisten muutosten rajaseudulla. Anzaldúa (s. 47) kiteyttää sen säkeisiin:

Tämä on hänen kotinsa
tämä piikkilanganohut
reuna.

Fyysisen rajaseudun lisäksi Anzaldúa määrittelee luvussa käsityksensä rajaseudusta, rajoilla olemisesta, myös metaforisemmin. Raja on hänelle arpeuma, tila, joka on syntynyt ”meidät heistä” erottavista jakolinjoista (s. 35) ja joka on epäluonnollisen rajanvedon jättämistä tunnejäämistä syntynyt paikka.

Rajaseudun asukkaiksi Anzaldúa nimeää ihmiset, jotka ovat *los atravesados* eli ”kieroon katsovat, perverssit, queerit, muuten hankalat, sekarotuiset, mulatit, puoliveriset, puolikuolleet; lyhyesti sanottuna kaikki ne, jotka rikkovat, sivuuttavat tai ylittävät ’normaalia’ määrittävät rajat” (s. 35).

Anzaldúa hahmottelee *Rajaseudun* alussa myös autohistoria-teoriaa tai *autohistoriaa*, jossa henkilökohtainen menneisyys, kollektiivinen menneisyys ja teoretisointi muodostavat kokonaisuuden minuuden ja oman kulttuurisen tilan ymmärtämiseksi. Tätä rajaseudun asukkaan kokemusta ei voi kuvailla pelkän historian, autobiografian tai teorian välinein, vaan siihen tarvitaan kokonainen uudenlainen kielellinen apparaatti: itseymmärryksen kehittyminen vaatii historiallista ymmärrystä, useita kieliä, teoriaa, mytologiaa ja runoutta (ks. myös Pitts 2016).

Autohistoria-teoriansa avulla Anzaldúa kuvaa lukijalle, millaista pelottavalla rajaseudulla on asua. Pelottavat rajat voivat kuitenkin kääntyä silloiksi, jos rajaseudun ilmiöitä uskaltaa katsoa suoraan silmiin. Tätä hän tekee toisessa luvussa ”*Movimientos de rebeldía y las culturas que traicionan*”. Rajaseudun pelottavuus ei synny pelkästään ensimmäisen ja toisen kohtaamisen pelottavuudesta, vaan myös rajaseudun sisällä on paljon ongelmia, joita ei voi hyväksyä. Hän puhuu rajaseudun homofobiasta ja kotiinpaluun pelosta mutta on sitoutunut etsimään rajaseudun välitiloja *los intersticioita*, joihin myös queer mahtuisi. Hän kytkee oman Chicana-queer-identiteettinsä intiaaninaisten vastarinnan historiaan ja etsii sisältään varjopetoa, atsteekkien jumalattaria ja mystistä voimaa, jolla kohdata välivaltaiset rajat. Varjopedon liikettä jähmettävä mieskulttuuri on voitettava toisenlaisen mytologian voimalla. Kuten Anzaldúa toteaa: ”hänen ruumiinsa on tienristeys tai huterat silta, joka ei pysty kannattelemaan sen yli kulkevaa painoa” (s. 116). Ruumiin sisällä piilotteleva voima on päästettävä valtaansa, on tutustuttava ”oman naissykkeensä tahtiin”. Tämä naissyke on, nähdäkseni, atsteekkitarustoista ammentava voimauttava ymmärrys, jonkinlainen mysteeri, jonka ymmärtämistä ja avautumista ”mustelmille hakattu *mestiza*” (s. 58) etsii. Mysteerille, naissykkeelle, Anzaldúa antaa nimeksi *Coatlalopeuh* – käärmevaltiatar.

Coatlalopeuh

Luvussa 3 ”Käärmeen vatsassa” Anzaldúa vie lukijan entistä syvemmälle alkuperäismeksikolaiseen mytologiaan. Hän esittelee lukijalle *Coatlalopeuhin* ohella *Coatlicuen*, josta tulee teoksen keskeinen symboli. Anzaldúan mukaan *Coatlalopeuh* ”polveutuu varhaisista mesoamerikkalaisista hedelmällisyyden ja Maan jumalattarista tai edustaa erästä niiden ilmentymää. Varhaisin kaikista on *Coatlicue*, ’käärmeameinen’. Hänen päänsä oli joko ihmisen pääkallo tai käärme, kaulassa ihmissydämistä tehty riipus” (s. 61). Anzaldúan mukaan *Coatlalopeuh* on keskeinen jumaluus, jossa yhdistyy atsteekkiperinne ja roomalaiskatolisuudesta muotoutunut kansankatolisuus. *Coatlalopeuh* on Anzaldúan mukaan myös Guadalupen neitsyen intiaaninimi. Hän pohtii, miten maskuliininen kulttuuri on antanut näille jumalattarille hirviömäisiä ominaisuuksia ja ajanut ne maan alle. Anzaldúa kuvaa, miten kätkeydessä naisjumaluus rikottiin myös naisen minuus. Anzaldúa etsii ennen kaikkea queernaisen minuutta sekä *los atravesadosille* asuttavia välitiloja. Tämä etsintä on kytköksissä *Coatlalopeuhin* tradition ymmärtämiseen, sillä *Coatlalopeuhin* maailmankuva on vastakkaisuutta väkivaltaisten binäriteettien kanssa: ”Ennen miesten valta-asemaa *Coatlicue*, Käärmeameinen Hallitsijatar, piti sisällään ja samalla tasapainossa miehen ja naisen, valon ja pimeän, elämän ja kuoleman kaksinaisuudet” (s. 67). Anzaldúan ajattelu vastustaakin voimakkaasti dualistista rationaalisuutta, jonka hän kytkee länsimaiseen ja patriarkaliseen ajatteluun. Vastakohtaisuus on väkivaltaa rajaseudun asukkaita kohtaan. Hänen reittinsä näistä binäriteeteistä parantumiseen on paluu toisenlaiseen todellisuuden käsittämisen tapaan.

Anzaldúa peilaa elämää, jossa toisenlainen, ei-länsimainen todellisuuden käsittämisen tapa on valkoisen rationaliteetin tuhoama. Kääntääkseen rajat silloiksi ja saavuttaakseen uudenlaisen *mestiza*-tietoisuuden *los atravesadosin* on löydettävä kosketus toiseen maailmaankuvaan. Tavoitellessaan

objektiivisuutta länsimainen rationaliteetti tekee hänen mukaansa ihmisistä ja esineistä objekteja ja ottaa niihin etäisyyttä. Tämän Anzaldúa nimeää fundamentaaliksi dikotomiaksi, joka on kaiken väkivallan alkujuuri. Eräs tärkeimmistä Anzaldúan määrittelemistä termeistä onkin *la facultad*, joka merkitsee tuon fundamentaalien väkivallan ylittämistä. Cantú ja Hurtado (2021, 17) tulkitsevatkin *la facultadin* olevan kyky selviytyä yksikulttuuristen ja -kielisten todellisuuskäsitysten keskellä ja haastaa ne. Anzaldúalle *la facultad* on suora tai välitön ”tuntu”, havainto, johon päädytään ilman tietoista järkeilyä. Se on psyyken osa, johon päästää kuvin ja symbolein, ei kielellisesti. Tämän ”tunnun” saavuttaminen on todennäköisempää juuri queereille, *los atravesadosille*, heimoistaan ulos heitetuille (s. 75).

Teorian rihmasto

Gloria Anzaldúan ajattelu jäi 1990- ja 2000-luvulla hieman syrjään queer-teorian keskiöstä. Hänen ”essentialistisena” silloin pidetty paradigmansa ei sopinut ajan konstruktioismia, jälkistrukturalismia ja performatiivisuutta korostaneeseen teoretisointiin. Toisaalta myöhemmin Anzaldúa on nähty kirjoittajana, joka on siirtänyt tai avannut queertutkimukselle uusmaterialistisempia juuria. Mikko Tuhkasen jo vuonna 2004 julkaiseman artikkelin mukaan queerteoriassa temporaalisuuteen ja tulevaisuuteen liittyvät kysymykset jäivät puutteellisiksi Judith Butlerin performatiivisuuden teorian perustavan hegeliläisyyden vuoksi. Tuhkanen ehdottaa juuri Anzaldúan rajaseudun teorian pohtimista vakavasti ja tarkemmin sekä kääntymällä hegeliläisyydestä Anzaldúan kautta Henri Bergsonin ja Gilles Deleuzen edustamaan filosofiaperinteeseen. (Tuhkanen 2004, 291.) Vuonna 2011 Tuhkanen jatkoi Anzaldúan ja uuden *mestiza*-tietoisuuden pohtimista suhteessa queertutkimukseen ja nykyään uusmaterialismiksi kutsuttuun filosofiaan. Anzaldúan fundamentaalista ruumiillinen tietämisen tapa, *la facultad*, on antanut hänelle sijan uusmaterialistisemmän, epähegeliläisen

queertutkimuksen kantaäitinä. (Ks. esim. Henderson-Espinoza 2016; Tuhkanen 2011; Schaeffer 2018.)

Toisaalta, Anzaldúa esittelee ja ennakoii intersektionaalisuudeksi nimetyn näkökulman eetosta ja logiikkaa monilla tavoin. Intersektionaalisuus, jonka akateemisen määritelmän julkaiseminen laitetaan usein Kimberlé Crenshaw’n nimiin, on ollut olemassa ei-valkoisten naisten (*women of color*) ajattelussa jo paljon ennen sen institutionaalista määritelmää. (Ks. esim. Hill Collins 2016, 63–78).³ Hän ei tee tästä rajaseudun logiikasta ”kurjuuskilpailua”⁴ vaan tarkastelee erilaisten sorron mekanismien aktualisoitumista eri tavoin kontekstista riippuen (vrt. Cantú & Hurtado 2012, 19). Uuden *mestiza*-tietoisuuden muotoutumiseen kytkeytyykin rajaseudun asukkaan kyky, *la facultad*, muuntaa tuo risteämä voimavaraksi eli kääntää rajat silloiksi.

Neljännessä luvussa Anzaldúa kuvaa vieraantuneisuuden tilaa, jota hän kutsuu *Coatlícue*-tilaksi. Tila on telkeytymistä ja eristäytymistä, se on lamaantunut masennustila. Hän vertaa sitä meksikolaisen kulttuurin *susto*-nimiseen tilaan, jossa ”sielu on säikähtänyt ja lähtenyt tiehensä, jättänyt ruumiin taakseen” (s. 86). Itse olen soveltanut *Coatlícue*-tilaa kuvaamaan kerroksellista ja intersektionaalisesti syntynyttä, eräänlaista

- 3 Hill Collins on useaan otteeseen korostanut juuri Chicana-feminismin ja sen ohella muidenkin ei-valkoiseksi katsottujen naisryhmien feministisiä antologioita intersektionaalisuuden taustalla. Hän on useissa yhteyksissä nostanut esiin Anzaldúan ja Moragan toimittaman kokoelman *This Bridge Called My Back. Writings by Radical Women of Color* (1981). Anzaldúan merkitystä radikaalin vähemmistöfeminismin taustavaikuttajana ei voi korostaa tarpeeksi.
- 4 Kurjuuskilpailu on suomenkielinen käännös termille *Oppression Olympics*, jolla tarkoitetaan intersektionaalisuuden stigmatisointia syvimmän alistuksen etsinnäksi. Termiä on tietääkseni ensi kerran tässä yhteydessä käyttänyt Elizabeth Martinez vuonna 1993 ja myöhemmin teoksessa *Skin Deep: Women Writing on Color, Culture and Identity* (1994) julkaistussa keskustelussaan Angela Daviesin kanssa.

traumaa muistuttavaa syrjäytymistä, jossa ihminen on liian monien rajojen rikkoma. Tällainen moninaisesta hiljentämisestä muotoutunut tila ei sovi käsitteellistettäväksi länsimaiseen lääketieteeseen pohjaavan trauman käsittein. (Ks. Ilmonen 2020.) *Coatlicue*-tila on Anzaldúan mukaan kuitenkin potentiaalinen alkusoitto ylitysvaiheelle eli vaiheelle, jossa minuus murtuu ulos raja-aidoistaan, saa kosketuksen sisäiseen käärmejumalattareen ja ottaa käärmeet hallintaansa löytäen jotain, joka on ”Minun. Meidän. Ei heteroseksuaalisen valkoisen miehen tai värillisen miehen tai valtion tai kulttuurin tai uskonnon tai vanhempien – vaan meidän, minun” (s. 90).

Viidennessä luvussa ”Villiä kieltä kesyttämässä” Anzaldúa puhuu voimakkaasti kaksi- ja monikielisyydestä sekä rajakielestä, johon hän kytkee minuutensa ja identiteettinsä. Anzaldúan rajakielisyyden argumenttia on sovellettu paljon esimerkiksi postkoloniaalisessa tutkimuksessa. Rajaseudun asukkaan pakottaminen puhdas- tai ”oikeakielisyyteen” on Anzaldúalle kieliterrorismia, häpeällä hallitsemista, jossa nuorelle opetetaan uskomaan, että hän puhuu huonosti. Anzaldúa kuvaa omaksi kielekseen kahdeksan eri murteen ja kielen välillä vaihtelun ja näyttää, miten oma rajaseudun kieli on olemassaolon mahdollistaja. Samalla hän dokumentoi rajaseutunsa Chicana/Tejana⁵-perinnettä, musiikkia, tanssia, ruokia, tuoksua. Anzaldúa haluaa kumota näiden ympärille muodostuneen hiljaisuuden unohduksen ja etsii niiden kautta omaa luovaa, seksuaalista, naisen ja runoilijan ääntään eli käärmeen kieltään.

Poetiikkaa

Kuudes luku käsittelee länsimaisen taiteen muotojen ja vaatimusten rajoittavuutta ja avaa olennaisesti Anzaldúan oman kirjoittamisen tekniikkaa, etnopoetiikkaa. Hänelle kirjoittaja on *nahual*, shamaani, joka muuttaa

5 Erityisesti etelä-Teksasin alueen espanjankielinen nainen.

muotoaan ja pystyy muuttamaan myös kuuntelijaansa. Hän kuvaa käsillä olevaa teostaan lapseksi, naisolennoksi, joka on ”vihainen, surullinen, täynnä riemua, *Coatlicue*, kyyhky, hevonen, käärme, kaktus” (s. 107). Anzaldúalla on siis rituaalinen suhde taiteeseen, jota ei voi pilkkoa länsimaisen taiteen lokeroihin. Länsimaisen taiteen yläluokkaisuus ja virtuoosiuuteen pyrkivä yksilöllisyyden korostus eivät saa tyrannimaisesti murtaa *nahualin* shamanistista transsitilaa. Kirjoittamisessa vapautuu Anzaldúan mukaan voimallista energiaa, ja hän kohtaa sisällään olevat myytit, ruumiillistamansa myytit ja ne myytit, jotka hän haluaa ruumiillistaa. Kirjoittaminen on täynnä mahdollisuuksia: Rajaseudulla eläminen on psyykinen rauhattomuuden tila, jota voi hallita kirjoittamalla eli oppimalla elämään *la Coatlicuen* kanssa. Näin elämä rajaseudulla muuttuu painajaismaisesta kohti pyhää läsnäoloa ja kohti uusia polkuja. Tästä syystä Anzaldún mukaan kirjoittajan osa muistuttaa queerin tai Chicanan osaa jatkuvasti vastaantulevine epämukavuuksineen, joita on opittava hallitsemaan (s. 114).

Kirjoittamisesta ja *la Coatlicuen* kanssa elämisestä löytyvät polut johtavat kohti uutta *mestiza*-tietoisuutta, jota käsittelee teoksen teoreettisen osan viimeinen luku seitsemän ”*La conciencia de la mestiza / Kohti uutta tietoisuutta*”. Tämä luku on eittämättä teoksen siteeratuin ja luetuin. Siinä kiteytyy rajaseudun kamppailujen tulos tai pyrkimys – tila, jota kohti kuljetaan. Toisaalta luvussa puhutaan rodun ja evoluution sekä rodullisen evoluution käsittein, ja se on ollut joillekin tutkijoille myös vaikea ja problemaattinen. *Mestiza* on Anzaldúalle yhtä aikaa viides ja kosminen rotu, rajaseudun tietoisuus ja *una conciencia de mujer*, josta käsin jotain uutta kehittyy. Samalla *mestiza* on myös jatkuvan henkisen nepantilismin tilassa – viitaten atsteekkikielen sanaa *nepantla*, joka takoittaa raastavaa välitilaa. *Mestiza* on ristiriitojen sietokykyä, tasapainoilua, suvaitsevaisuutta monimerkityksellistä kohtaan sekä kyky hajottaa häntä vangitseva subjekti–objekti-kahtiajako. (Ks. s. 118–121.) Samalla *mestizan* etiikkaan

kuuluu solidaarisuus muita kohtaan patriarkaalisten kulttuurien seksistisiä piirteitä muuttavassa työssä. Tämä *mestizan* moniulotteinen välitilan kysymys on myös teema, jota Anzaldúa kehittää postuumisti julkaistussa teoksessaan *Light in the dark / Luz en lo oscuro. Rewriting Identity, Spirituality, Reality* (2015).

Queertutkimuksellisesti merkittävää on, että *mestiza*-tietoisuus on erityisen kytköksissä queeriin seksuaalisuuteen. Anzaldúa toivottaa myös homomiehet uuden *mestiza*-tietoisuuden piiriin, sillä heillä on kyky ”ylittää suvereenisti kulttuurien väliset rajat” ja muodostaa globaaleja siteitä. Tästä Anzaldúa jatkaa kiistellyllä argumentilla ”*mestizo* ja queer ovat olemassa evoluution jatkumossa juuri nyt, juuri tässä kohdassa hyvästä syystä. Olemme sekoitus ja sellaisena todiste siitä, että kaikki verivirrat yhtyvät, että meidät kaikki on tehty samankaltaisista sieluista” (s. 127). Mikko Tuhkanen esimerkiksi on pohtinut Anzaldúan evoluutioterminologiaa suhteessa Gilles Deleuzen tulemistä korostavaan metafysiikkaan (ks. Tuhkanen 2005). Uuteen *mestiza*-tietoisuuteen kuuluu yhtä aikaa välitilassa oleminen ja universaalioleminen. Tähän liittyy Anzaldúan (s. 22) varmasti siteeratuin argumentti:

Koska olen *mestiza*, minulla ei ole maata, kotimaani karkotti minut; kuitenkin kaikki maat ovat minun, sillä olen jokaisen naisen sisko tai mahdollinen rakastaja. (Lesbona minulla ei ole rotua, sillä oma kansani kieltää minut; mutta olen kaikkia rotuja sillä se, mikä minussa on queeriä, on läsnä kaikissa kansoissa.)

Ensimmäisen eli teoksen teoreettisen osan päättää seitsemännen luvun jakso ”*El retorno*”, kotiinpaluu. Universaali mutta vielä maaton *mestiza* on valmis palaamaan kotiin, Rio Granden laaksoon, ja tarkastelemaan uusin ja anteeksiantavin silmin *Atzlánia*, kotimaata.

Teoksen toinen puolikas, osa II, on kokonaan runoutta, ja sen nimi on ”*Un agitado viento / Ehécatl*, tuuli”. Runot ovat metaforista ja spiritualistista tekstiä, ne ovat monikielistä auto/historia/teoria/poetiikkaa. Joka toinen runo on kokonaan espanjaksi, mutta niiden käännökset ovat suomennoksen lukijalle saatavilla jakson lopuksi. Aavistelen kuitenkin, että espanjankielisissä runoissa on kyse myös moninaisista syntaksin muunteluista ja lingvistisestä koodinvaihdosta samalla tavoin kuin Anzaldúa teoriaosan luvussa 5 määritteli omaksi kielekseen kahdeksan eri kieltä. Runojen tulkinta on hankalaa: ne ovat rytmillisiä, ruumiillisia, materiaalisia ja henkisiä yhtä aikaa. Jotenkin haluaisin kuitenkin väittää, että ne esittävät omalla tavallaan aiemman teoriaosuuden teemat; ehkä ne ovat uuden *mestizan* löytämän *La Coatlicuen* kieltä. Esimerkiksi runousosan viimeinen jakso on teoriaosan tavoin nimeltään ”*El retorno*”. Anzaldúan teos osoittaa, miten enimmäkseen länsimaisen akateemisen instituution kieli ja teoretisointi on riittämätöntä moninaisten sijaintien, feminismien, queeriyksien ja identiteettien edessä. Oman aikansa visionäärit kuten Virginia Woolf, Simone de Beauvoir tai Audre Lorde ovat kaikki tarvinneet kaunokirjallisuutta ja mytologioita ajatustensa ilmaisuun silloin, kun teorian kieli on vasta tulossa.

Lopuksi

Anzaldúan *Rajaseutu / La Frontera* on vaikuttanut akateemisesti kriittiseen pedagogiikkaan, postkoloniaaliseen tutkimukseen, rajateorioihin ja monikielisyyden tutkimukseen, queertutkimukseen, auto(etno)grafiaan, intersektionaalisuuteen, jopa uusmaterialismiin, mutta ennen kaikkia hänen rajaseudun teoriasensa valmisteli pohjan Chicana-feminismille, ja teos onkin elänyt Anzaldúan jälkeen omaa elämäänsä käsittämättömän laajasti. Anzaldúa kuoli vuonna 2004 vain 61-vuotiaana. Tämän jälkeen *Rajaseutu / La Fronterasta* on julkaistu uusintapainoksia ja Anzaldún tekstejä on koottu useisiin editioihin. Tärkeimmät näistä ovat AnaLouise Keatingin

toimittamat *The Gloria Anzaldúa Reader* (2009) ja *Light in the Dark / Luz en lo Oscuro: Rewriting Identity, Spirituality, Reality* (2015). Molemmat teokset avaavat ja syventävät *Rajaseudussa* esiteltyjä ajatuksia ja käsitteitä.

Anzaldúaa on kuitenkin käytetty suomalaisessa akateemisessa tutkimuksessa tietääkseni melko vähän. Suomentaja Heta Rundgren (2021, 297) toteaaakin loppusanoissaan, että toivoo tämän suomennoksen korjaavan tyhjää tilaa ”erityisesti monikielisen ja poikkeatieteellisen tutkimuksen alalla sekä aktivismin ja erilaisten luovien alojen piirissä”. Olen samaa mieltä. Suomennos on erityisen onnistunut ja käyttökelpoinen niin kielellisesti kuin tyylillisestikin. Teos on luettava, soljuva ja uskollinen alkuteokselle. Vaikka alkuperäisteos sisältää valtavat määrät hankalaa ja problemaattista terminologiaa, lukija ei joudu pysähtymään hankaliin ilmaisuihin. Ihailen Rundgrenin tapaa perustella vaikeiden käsitteiden kääntämiseen (kuten rotu, intiaani, pervo) kytkeytyvä etiikka, valinnat ja oma tulkitsijan positionsa. Espanjan käännöksistä joudun siteeraamaan Ortiz-Niemisen (2021, 301) sanoja:

Anzaldúan käyttämä tekasin- ja meksikonespanja on harkitun arkista, murteellista ja puhekielistä. Lisäksi hänen kieltään leimaavat omaelämäkerralliset muistikuvat. Kielioppisääntöjen taivuttelu ja epäsanon viljely mielikuvituksellisissa tekstinkohdissa tekevät *La fronteran* espanjankielisistä katkelmista omaleimaisia mutta vaikeaselkoisia. Taitavana kirjoittajana Anzaldúa leikittelee kielen monimerkityksellisyydellä yhdistäen luovasti sanojen konkreettisia ja abstrakteja merkityksiä. Tältä osin alkuperäistekstin nyanssit siirtyvät käännökseen vaillinaisesti.

Myös tässä kaksikielinen lukija saa siis etuoikeutetun aseman.

Vuonna 1998 aloin työstää pro gradu -tutkielmaa jamaikalais-amerikkalaisen queerkirjailijan Michelle Cliffin tuotannosta. Cliff kuului 1980-lu-

vun alun Kaliforniassa Santa Cruzissa vaikuttaneiden lesbofeministien ryhmään, jossa kirjoittivat myös Audre Lorde, Adranne Rich, Gloria I. Josephs sekä osaltaan myös Gloria Anzaldúa. Ensimmäinen työni oli tilata silloin uudenkarheasta internet-verkosta Anzaldúan kirja *Borderlands / La Frontera* (1987), jota ei tuolloin ollut Turun yliopiston kirjastossa. Yritin epätoivoisesti silloisella puutteellisella englannin kielelläni tankata tätä hyvin mystistä teosta, joka tuntui pitävän pilkkanaan kaikkea, mitä nuori kirjallisuudentutkija oli oppinut konstruktioista, dekonstruktioista, representaatioista ja performatiivisuudesta. Keväällä 2000 valmistui viimein gradu ja muutamaa vuotta myöhemmin lisensiaatintutkielma, joista molemmista olen velkaa Anzaldúalle. Noiden aikojen ja tämän päivän väliin on mahtunut tuhansia ja taas tuhansia sivuja teoreettisia tekstejä, kursseja, opinnäytteitä, konferensseja, seminaareja. Ja silti, saadessani nyt käsiini upean suomenkielisen *Rajaseutu / La Frontera* -teoksen jään sen eteen hämilleni. Vaikka Anzaldúan rajaseudunteoriaa on yritetty määrittellä ja selittää paljon, ymmärrän vain, että siihen jää mystiikkaa ja tulkitsematonta energiaa. Tämä energia ei tyhjenny teoriaksi tai menetelmäksi.

Kirjallisuus

- Anzaldúa, Gloria. 2015. *Light in the Dark / Luz en lo Oscuro: Rewriting Identity, Spirituality, Reality*. AnaLouise Keating (toim.). Durham: Duke University Press.
- Anzaldúa, Gloria ja Cherríe Moraga (toim.). 1981. *This Bridge Called My Back: Writings by Radical Women of Color*. Watertown, Massachusetts: Persephone Press.
- Cantú, Norma Élia ja Hurtado, Aída. 2021/2012. Rajojen rikkomista / siltojen rakentamista – 25-vuotias *Borderlands / La Frontera*. Teoksessa Gloria Anzaldúa *Rajaseutu / La Frontera. Uuden mestizan kutsu*. Suom. Heta Rundgren ja Oscar Ortiz-Nieminen. Helsinki: Tutkijaliitto, 11–25.

- Henderson-Espinoza, Robyn. 2016. *The Entanglement of Anzaldúan Materiality as Bodily Knowing: Matter, Meaning, and Interrelatedness*. E-thesis. Denver: University of Denver. <https://digitalcommons.du.edu/etd/1168/> (haettu 25.10.2022).
- Ilmonen, Kaisa. 2020. Intersectionality. Teoksessa Colin Davis ja Hanna Meretoja (toim.) *Routledge Companion to Literature and Trauma*. London: Routledge, 173–183.
- Ortiz-Nieminen, Oscar. 2021. Suomentajan reunamerkitöjä / Observaciones marginales. Teoksessa Gloria Anzaldúa *Rajaseutu / La Frontera. Uuden mestizan kutsu*. Suom. Heta Rundgren ja Oscar Ortiz-Nieminen. Helsinki: Tutkijaliitto, 301.
- Pitts, Andrea J. 2016. Gloria E. Anzaldúa's Autohistoria-teoría as an Epistemology of Self-Knowledge/Ignorance. *Hypatia* (31)2, 352–369. <https://doi.org/10.1111/hypa.12235> (haettu 7.11.2022.)
- Rundgren, Heta. 2021. Suomentajan jäljiltä. Teoksessa Gloria Anzaldúa *Rajaseutu / La Frontera. Uuden mestizan kutsu*. Suom. Heta Rundgren ja Oscar Ortiz-Nieminen. Helsinki: Tutkijaliitto, 291–300.
- Schaeffer, Felicity. 2018. Spirit Matters: Gloria Anzaldúa's Cosmic Becoming across Human/Nonhuman Borderlands. *Signs: Journal of Women in Culture and Society* 43(4), 1005–1029.
- Tuhkanen, Mikko. 2004. Mustista venuksista pervoihin sekasikiöihin. Rodun ja seksuaalisuuden hybridisistä tieteistä. Teoksessa Lasse Kekki ja Kaisa Ilmonen (toim.) *Pervot pidot. Homo-, lesbo ja queer-näkökulmia kirjallisuudentutkimukseen*. Helsinki: Like, 289–311.
- Tuhkanen, Mikko. 2005. Queer Hybridity. Teoksessa Chrysanthi Nigianni ja Merl Storr (toim.) *Deleuze and Queer Theory*. Edinburgh: Edinburgh University Press. <https://doi.org/10.3366/edinburgh/9780748634040.001.0001> (haettu 3.11.2022.)
- Tuhkanen, Mikko. 2011. Mestiza Metaphysics. Teoksessa E. L. McCallum ja Mikko Tuhkanen (toim.) *Queer Times, Queer Becomings*. Albany: State University of New York Press, 259–294.